

NARODNA I UNIVERZITETSKA BIBLIOTEKA BOSNE I HERCEGOVINE
SLUŽBA ZA UNAPREĐIVANJE BIBLIOTEKARSTVA

U P U T S T V A

za formiranje zavičajne zbirke u narodnim bibliotekama

Sarajevo, 1980. godine

Formiranje zavičajnih zbirk je jedan od glavnih zadataka narodnih biblioteka, regulisan i sankcionisan Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti (Službeni list SR BiH, br. 14/1978). Imajući u vidu ozbiljnost i značaj ovog zadatka Služba za unapredjivanje bibliotekarstva NIUB BiH organizovala je u januaru 1980 god. Savjetovanje o zavičajnim zbirkama. Savjetovanje je pokazalo da većina narodnih biblioteka u Bosni i Hercegovini još nije pristupila formiranju zavičajnih zbirk i prema tome nema iskustva za taj rad. Zakonska obaveza s jedne strane i nepostojanje tradicije u njegovanju zavičajnih zbirk u većini biblioteka s druge strane, podstaklo je Službu za unapredjivanje bibliotekarstva da pristupi izradi Uputstva za formiranje zavičajnih zbirk. Uputstva obuhvataju sve procese rada od formiranja fondova do izrade kataloga i zavičajne bibliografije. Uputstava će na taj način pomoći bibliotečkim radnicima koji tek pristupaju ovom poslu kao i onima koji su već stekli iskustva u radu na zavičajnim zbirkama.

Autori Uputstava, instruktori Službe za unapredjivanje bibliotekarstva koristili su prvenstveno stručnu bibliotekarsku literaturu i iskustva biblioteka u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini.

Instruktor Mihaliček M. napisala je sljedeća poglavlja:

Zadaci i značaj zavičajne zbirke; Sadržaj zavičajne zbirke; Teritorijalni opseg zavičajne zbirke; Vrste bibliotečke gradje u zavičajnoj zbirci; Zaštita zavičajne gradje; Informacioni instrumenti; Informaciono-propagandna djelatnost i Organizovanje rada na zavičajnim zbirkama.

Instruktor Leota A. napisala je poglavlja:

Nabavna politika zavičajnih zbirk; Obrada i smještaj zavičajnog fonda i Zavičajna bibliografija.

ZADACI I ZNAČAJ ZAVIČAJNE ZBIRKE

Zavičajna zbirka je sistematski prikupljena, sredjena i obradjena bibliotečka gradja koja se po svom sadržaju odnosi na zavičaj. U širem smislu zavičajnoj zbirci pripada i gradja koja je objavljena, štampana ili izradjena na teritoriji zavičaja.

Prikupljujući autentičan materijal o određenom području, zavičajna zbirka omogućava svestrano upoznavanje zavičaja, njegove prošlosti i sadašnjosti, te ima naučnu, dokumentacionu, istorijsku, umjetničku i praktičnu vrijednost.

Gradja zavičajne zbirke odražava cjelokupan život jednog lokaliteta, od nastanka do današnjeg vremena obuhvatajući: prirodne uslove i bogatstva, istorijski i društveno-ekonomski razvoj, socijalnu i političku strukturu, kulturnu istoriju i tradiciju, običaje, folklor i umjetničko stvaralaštvo. Povezujući prošlost i sadašnjost zavičajna zbirka predstavlja dragocjen izvor za istraživanje razvoja materijalne i duhovne kulture jednog kraja i pruža podatke za:

- istraživanja o promjenama u prirodnim i klimatskim uslovima
- demografska istraživanja
- istraživanja o životu i običajima
- istraživanja o privrednom razvoju
- istraživanja iz političke, kulturne i socijalne istorije (radnički pokret, NOB, razvoj samoupravljanja, kulturni i javni život, oblici umjetničkog stvaralaštva i dr.).

Prikupljena zavičajna gradja veoma je dragocjena istraživačima pri izradi naučnih i stručnih radova, novinarima za članke i reportaže o zavičaju, za izradu dokumentarnih filmova i programa za televiziju, koji se odnose na zavičaj, za jubilarne proslave radnih, društveno-političkih i drugih organizacija i udruženja kao i za izradu monografije o zavičaju. Pruzajući iscrpne informacije o prošlosti i sadašnjosti, zavičajna gradja daje i orijentaciju za dugoročna planiranja razvoja zavičaja u svim sferama privrednog i društvenog života.

Stoga je formiranje zavičajne zbirke od višestrukog značaja, te iako je zakonskim propisima dato u zadatak javnoj biblioteci, po svom značaju izlazi iz okvira biblioteke i postaje zadatak i interes svakog pojedinca kao i društvene zajednice u cjelini.

Formiranje zavičajne zbirke je ozbiljan i dugotrajan zadatak koji zahtijeva jasan koncept, istraživački rad na prikupljanju i kompletiranju zbirke, praćenje izdavačke i štamparske produkcije, selekciju i obradu gradje i čuvanje i zaštitu gradje. Stoga ovom zadatku treba pristupiti sistematski i postupno.

SADRŽAJ ZAVIČAJNE ZBIRKE

Gradja zavičajne zbirke može se podijeliti u dvije osnovne grupe:

- 1) zavičajna literatura ili gradja koja je po sadržaju zavičajnog karaktera
- 2) mjesna produkcija ili gradja koja je po mjestu izdanja, štampana ili izrade vezana za zavičaj

ZAVIČAJNA LITERATURA je gradja koja opisuje dogadjaje, fakta i pojave nastale u dotičnom području - zavičaju ili vezane za njega kao i gradja o znamenitim ljudima iz zavičaja. Može se uslovno podijeliti na:

- a) publikacije isključivo posvećene zavičaju
- b) publikacije koje sadrže materijale o zavičaju
- c) publikacije nastale na osnovu lokalnih materijala ili na osnovu proučavanja zavičaja
- d) publikacije istaknutih pojedinaca iz zavičaja i literatura o znamenitim ljudima iz zavičaja, njihovom životu i djelovanju.

Publikacije isključivo posvećene zavičaju su najčešće naučnog i stručnog karaktera i to iz onih disciplina koje se izučavaju sa teritorijalnog aspekta.

Publikacije koje sadrže materijale o zavičaju kao i publikacije nastale na osnovu lokalnih materijala su obično publikacije lokalnih vlasti, društveno-političkih i radnih organizacija, udruženja, i publikacije literarne i umjetničke vrijednosti.

Publikacije istaknutih pojedinaca: revolucionara, društveno-političkih radnika, naučnika, kulturnih i javnih radnika i umjetnika, rođenih u zavičaju, a koji su samo u jednom periodu života djelovali u zavičaju ili su rođeni u drugom kraju, a jedno vrijeme živjeli i djelovali u zavičaju, pripadaju zavičajnoj zbirci samo za onaj period u kojem su oni djelovali u zavičaju. ✓

Ali će se u zavičajnoj zbirci prikupljati sva djela, dokumenti i podaci koji govore o tim znamenitim ljudima, bez obzira jesu li i koliko djelovali u zavičaju.

MJESNA PRODUKCIJA obuhvata publikacije izdate i štampane na teritoriji zavičaja. One ne moraju biti zavičajnog karaktera nego se po izdavaču ili štampariji vezuju za zavičaj.

Zakon o dostavljanju štampanih stvari određenim organizacijama udruženog rada, u članu 5 obavezuje izdavača na besplatno dostavljanje jednog primjerka štampane stvari javnoj biblioteci na svom području radi formiranja i upotpunjavanja zavičajne zbirke. S obzirom da je zakon obezbijedio biblioteci samo tekuću izdavačku produkciju sa teritorije zavičaja, biblioteka treba sama da nabavlja stariju produkciju kao i publikacije mjesnih štamparija. Od tekuće štamparske produkcije treba izuzeti publikacije koje predstavljaju uslužnu djelatnost lokalne štamparije. Ako lokalna štamparija štampa publikacije za potrebe izdavača iz drugog mjesta, republike ili zemlje samo zato što su njene štamparske usluge jeftinije, takve publikacije ne treba nabavljati niti čuvati u zavičajnoj zbirci. Zavičajna zbirka treba da sadrži cjelokupnu štamparsku produkciju lokalnih štamparija zaključno do 1945. godine. Poslije 1945. god. došlo je do velike ekspanzije štamparstva kod nas, koje, naročito posljednjih godina, posluje na komercijalnoj osnovi i ne odražava kao nekada stupanj kulturnog razvoja jedne sredine, te zato i publikacije štampane u tom periodu ne predstavljaju dokumenat za kulturnu istoriju.

Prema tome će mjesna produkcija zavičajne zbirke obuhvatiti publikacije ranijih i savremenih lokalnih izdavača, publikacije lokalnih štamparija, štampane do 1945. god. i izbor iz štamparske produkcije savremenih lokalnih štamparija. Pored toga zavičajna zbirka treba da obuhvati i publikacije tzv. kućnih štamparija radnih organizacija koje su po pravilu zavičajnog karaktera, a nisu obuhvaćene propisima o obaveznom primjerku.

TERITORIJALNI OPSEG ZAVIČAJNE ZBIRKE

Teritorijalni opseg je najvažniji faktor prilikom koncipiranja zavičajne zbirke. Zavičaj može značiti samo jedno naselje ili mjesto, a može obuhvatiti i njegovu užu, širu okolinu ili cijeli region. Prema tome i zbirke mogu obuhvatiti uža područja (lokalna zavičajna zbirka) ili šira područja (regionalna zavičajna zbirka). Kao najprikladniji kriterij pri određivanju teritorijalnog opsega zavičajne zbirke je administrativno-teritorijalna podjela prema kojoj lokalna zavičajna zbirka pokriva područje mjesta (grada ili sela), a regionalna uz mjesto obuhvata i okolne opštine ili cijeli region. Ukidanjem srezova, formiranjem novih opština mijenjaju se administrativne granice što se automatski odražava i na kriterij na kojem je zasnovana zavičajna zbirka. U takvom slučaju treba odlučiti da li će se mijenjati teritorijalni opseg ili li će se zadržati stari. Ukoliko se odluči mijenjati, bilo da se radi o sužavanju ili proširivanju teritorijalnog opsega, to treba učiniti u sporazumu sa susjednim bibliotekama da ne bi došlo do nepotrebnog dupliranja iste zavičajne gradje u većem broju biblioteka ili pak do zapostavljanja ili nezastupljenosti zavičajne gradje sa teritorija čije su se administrativne granice mijenjale.

Za određivanje teritorijalnog opsega mogu se uzeti i geofizičke i geografske kao i istorijske i političke cjeline određenog područja, prirodne, ekonomске i druge osobenosti u vezi sa određenim područjem i njegove veze sa susjednim regionima (na pr. etnografska cjelina jednog područja, specifična rejonizacija za određenu naučnu disciplinu i sl.)

VRSTE BIBLIOTEČKE GRADJE U ZAVIČAJNOJ ZBIRCI

Zavičajna zborka obuhvata sve vrste objavljene i neobjavljene gradje koja se odnosi na zavičaj. Zavičajnu gradju čine:

- a) štampane publikacije
- b) rukopisna gradja
- c) multimedijkska gradja ili audiovizuelni materijal

Štampane publikacije

Štampane publikacije su: knjige, časopisi, novine, materijali umnoženi jeftinijom tehnikom, karte, atlasi i sitna štampa.

KNJIGE mogu biti u cjelini posvećene zavičaju ili sadržavati samostalne priloge o zavičaju ili pak samo podatke o zavičaju. U zavičajnu zbirku dolaze i knjige čiji sadržaj ne govori o zavičaju, ali se po mjestu izlaženja ili pripadnosti autora vezuju za zavičaj.

ČASOPISI mogu biti lokalnog i opšteg karaktera. Lokalni časopis se po sadržaju odnosi na zavičaj, dok se časopis opšteg karaktera samo po mjestu izdavanja ili izdavaču vezuje za zavičaj. Pored kompletnih naslova časopisa lokalnog ili opšteg karaktera, u zavičajnu zbirku treba prikupljati i pojedinačne brojeve časopisa raznorodnih struka, bez obzira na jezik i mjesto izlaženja, ukoliko sadrže članke koji se odnose na zavičaj.

NOVINE kao i časopisi mogu biti lokalnog i opšteg karaktera, te po sadržaju ili mjestu izlaženja pripadaju zavičajnoj zbirci. Članke u novinama koje izlaze bilo gdje u svijetu i na bilo kojem jeziku, a odnose se na zavičaj, treba izrezati i prikupljati kao zbirku isječaka.

PUBLIKACIJE UMNOŽENE JEFTINIJOM TEHNIKOM su službeno-dokumentacioni i informativni materijali opštinskih organa, radnih i društveno-političkih organizacija, društava i udruženja. Oni čine posebnu vrijednost zavičajne zbirke jer se ne nalaze u knjižarskom prometu i nisu obuhvaćeni propisima o obaveznom primjerku. Nalaze se u organizacijama u kojima su nastali i često sadrže fakta i podatke koji će ostati kao jedinstveni dokumenti o određenim dogadjajima. Međutim kod ovakvih materijala treba vršiti selekciju i uzimati u obzir samo one koji imaju trajnu vrijednost i završni karakter i jasno lučiti zavičajnu gradju od arhivske gradje.

SITNA ŠTAMPA obuhvata letke, plakate, objave, programe raznih manifestacija, prospekte, pozivnice, posjetnice i sl.

Rukopisna gradja

Rukopisna gradja su rukopisi pisani mašinom ili rukom koji mogu biti objavljeni ili neobjavljeni. U zavičajnu zbirku treba prikupljati rukopise poznatih književnika, korespondenciju, dnevnike i bilješke znamenitih ljudi zavičaja i disertacije naučnih rádnika. Kod prikupljanja rukopisne gradje treba saradjivati sa istorijskim arhivima i zavičajnim muzejima, izvršiti podjelu rada i uspostaviti čvrstu saradnju u nabavnoj politici i informacionoj djelatnosti.

Multimedijkska gradja

Multimedijkska gradja (audiovizuelni materijal) je raznovrsan materijal konvencionalnog i nekonvencionalnog tipa.

GRAMOFONSKE PLOČE mogu biti muzičke i govorne. Muzičke sadrže kompozicije o zavičaju, kompozicije lokalnih kompozitora, glasove lokalnih pjevača i narodnu muziku iz zavičaja. Govorna ploča sadrži tekstove o zavičaju: stihove ili prozu. Govorne ploče sadrže i glasove znamenitih ljudi iz zavičaja: dramskih glumaca, pisaca, naučnika, kulturnih i javnih radnika.

MAGNETOFONSKE TRAKE imaju slične sadržaje kao i ploče, s tim da ih biblioteka može sama snimiti.

NOTNI MATERIJAL zavičajne zbirke su note kompozicija koje po svom sadržaju pripadaju zavičajnoj zbirci.

GRAFIKA, REPRODUKCIJE, CRTEŽI, FOTOGRAFIJE, RAZGLEĐNICE, FILMOVI, SLAJDOVI su vizuelni materijal koji se prikuplja u zavičajnoj zbirci ako je izradjen od istaknutih umjetnika iz zavičaja ili se odnosi na zavičaj.

NABAVNA POLITIKA ZAVIČAJNIH ZBIRKI

Zavičajna zbirka u biblioteci je sakupljen, sredjen i katalogiziran knjižni, štampani i rukopisni materijal o jednoj geografskoj, istorijskoj, ekonomskoj ili etničkoj sredini. Zavičajne zbirke obzirom na materijal koji sakupljaju i čuvaju mogu biti državne, nacionalne, pokrajinske, regionalne, gradske, opštinske, etničke i druge. U njima se prikuplja kompletna literatura o prirodi, stanovništvu, istoriji, ekonomskom, političkom i kulturnom životu, stvaralaštvu i stvaraocima kraja kojem pripadaju. Zadatak zavičajne zbirke je višestruk i stoga višestruko značajan. Zavičajna zbirka je dragocjen i trajan dokument o životu, radu i stvaralaštvu odredjene teritorije. Ona treba da čuva trajnu dokumentaciju o zavičaju u izvornom obliku i to što kompletnije. Svaka zavičajna zbirka ima svoju vlastitu fizionomiju zavisno od područja na kome je formirana. Zavičajne zbirke daju brze i potpune informacije o odredjenoj regiji. Mogu se koristiti za izradu regionalnih bibliografija, pripremanje izložbi vezanih za zavičaj, a kada su kompletne mogu biti upotrijebljene za muzejske izložbe o zavičaju i zavičajne pisane riječi. Društvenim, političkim, prosvjetnim i kulturnim faktorima koriste za izučavanje godišnjih i višegodišnjih problema i za planiranja u budućnosti.

Sakupljanju literaturе za zavičajne zbirke treba da predhode obimna istraživanja, pouzdana dokumentacija i stalno praćenje štamparske produkcije. Biblioteke ne mogu pristupiti nabavci literature za zavičajne zbirke a da prethodno ne odrede granice zavičaja u prošlosti i sadašnjosti. Granice zavičaja su se mijenjale tokom vremena i o tim promjenama moramo voditi računa jer su uticale na uspon, pad ili

stagnaciju društvenog, ekonomskog ili intelektualnog života. Sve te promjene uslovljavaju i naša znanja o regionu.

Zavičajnu literaturu potrebno je sakupljati iz cijelokupne prošlosti prema istorijskim kriterijima. Sva društvena, ekomska, politička i duhovna zbivanja koja su zabilježena na štampanom materijalu ili u obliku rukopisa koji se odnose na zavičaj ulaze u zavičajne zbirke. Zavičajna zbirka koja za određeno područje ima kvalitet nacionalnog fonda mora imati definisanu nabavnu politiku. U izboru gradje potrebno je pridržavati se kriterijuma koji neće biti preširoki, ali će uzimati u obzir teritorijalne i istorijske promjene. Zavičaj treba dobro poznavati jer samo dobro poznavanje zavičaja može garantirati pravilan i dobar izbor literature koja se često mora nabavljati i u kratkom vremenskom roku.

Za pravilno popunjavanje zavičajnih zbirki moraju se permanentno pratiti bibliografije, konsultovati enciklopedije, katalozi izdavačkih kuća i većih biblioteka; a korisno je izraditi i katalog imena i pojmljova vezanih za zavičaj. Personalne kataloge vodimo za one pisce i ličnosti (izdavače, urednike i dr.) čije knjige treba čuvati u zavičajnoj zbirci. Na ove kataloške listiće unosimo što više biografiskih pojmljova vezanih za zavičaj (datum rođenja, kada se doselio u zavičaj, šta je pisao ili radio, gdje je radio itd.). Pri sastavljanju ovog priručnog kataloga treba uzeti u obzir i ličnosti sa šire teritorije zavičaja i naznačiti na osnovu kojih kriterija će se sakupljati njihova djela. Pravila za nabavku literature nije moguće dati, jedini dobar način je donošenje odluke pošto se svaki pojedini slučaj dobro prouči. Svakako je bolje da se ista djela jednog pisca nadju u više zavičajnih zbirki nego ni u jednoj od njih.

Za novine i časopise može se izraditi katalog naslova u koji se uvrštavaju naslovi i starijih listova i časopisa koje zbirka još ne posjeduje. Ako ih posjeduje neka veća domaća ili inostrana biblioteka treba dati bilješku na kataloškom listiću. Ovaj katalog ne pomaže samo pri nabavci nego i bibliografska i druga istraživanja.

U nabavci zavičajnih publikacija veliku pomoć mogu pružiti i ljudi iz zavičaja koji žele da saraduju i pomažu u kompletiranju zavičajnih

zbirki. Oni ne moraju živjeti u zavičaju, saradnja može da se proteže i van njegovih granica. Saradnici zavičajne zbirke će pronađaziti knjižni materijal i rukopise koji se nalazi van biblioteka i zavičajnih fondova, podijeljen između arhiva, muzeja i biblioteka kao što su izdanja gradskih ustanova, narodnih odbora, društveno-političkih organizacija, naučnih ustanova, razni referati i izvještaji, zbirke odluka. Zavičajno odjeljenje treba da pored saradnika koji sakupljaju zavičajnu gradju ima i takve saradnike koji će moći dati potrebne savjete i biti sposobni da protumače rukopis, dokument ili knjigu. Često je potrebno da ti saradnici budu i stručnjaci za pojedine naučne discipline.

U popunjavanju zavičajnog fonda postoje dva toka: tekuća i retrospektivna nabavka. Za tekuću nabavku materijala veliki značaj ima obvezni primjerak. Od pet regionalnih biblioteka u Bosni i Hercegovini tri regionalne biblioteke i to u Banjaluci, Mostaru i Tuzli redovno primaju obvezni primjerak bosansko hercegovačke štamparske produkcije prema članu 3 Zakona o dostavljanju štampanih stvari odredjenim OUR. To ovim bibliotekama omogućava redovan uvid u bosanskohercegovačku štamparsku produkciju. Regionalne biblioteke kao i sve druge javne biblioteke prema čl. 5 istog zakona primaju jedan primjerak tekuće izdavačke produkcije sa područja na kojem biblioteka djeluje. Uzmemo li u obzir da lokalni primjerak nije samo primjerak koji se daje na korištenje čitaocu, nego je to dokument koji govori o zavičaju, to staranje o redovnom primanju obveznog primjerka republičkog, odnosno lokalnog treba da bude obavezni dio posla u radu na zavičajnim zbirkama. Tekuća nabavka zavičajne literature mora se obavljati i kupovinom, putem razmjene i poklona. Tekuću nabavku zavičajne literature treba vršiti sistematski i dobro je osmisliti, dok je retrospektivna nabavka rijedje sistematska. Ukoliko se tek pristupa formiranju zavičajnih zbirki, prioritet treba dati tekućoj nabavci. Iako obveznim primjerkom biblioteka prima odredjenu vrstu literature, tekuće popunjavanje fondova se mora obavljati uz korištenje određenih priručnika:

- Bibliografija bosanskohercegovačke knjige. Sarajevo. NIUB 1977-
- Pregled bosanskohercegovačkih časopisa i novina. Sarajevo. NIUB 1977-

- Bibliografija Jugoslavije. Knjige brošure i muzikalije. Beograd. Jugoslovenski bibliografski institut. 1950 -
- Bibliografija Jugoslavije. Članci i prilozi u časopisima, novinama i zbirnim delima. Serija A, B, C. Beograd. Jugoslovenski bibliografski institut. 1950-
- Kataloga izdavačkih kuća
- Biltena priloga kojeg izradjuju veće biblioteke
- Svih vrsta tematskih i personalnih bibliografija

Potrebno je izraditi popis izdavačkih kuća koje se nalaze u tom regionu i popis ustanova čija je sekundarna djelatnost izdavanje, zatim popis društava, djačkih udruženja, kulturno-umjetničkih društava koja publikuju ili umnožavaju neke svoje materijale.

Publikacije za zavičajne zbirke treba nabavljati u više primjeraka da bi se mogao izdvajati muzejski primjerak i još po dva primjerka koji se daju na upotrebu. Permanentno kompletiranje zavičajne zbirke postiže se samo obezbjedjivanjem redovnog prijema primjeraka bibliotečkih materijala, odmah nakon njihovog izdavanja. To se može postići zakonskim putem i skapanjem samoupravnih sporazuma između biblioteka, izdavača i štamparija. Sporazum sa izdavačem obezbjedjuje se za zavičajne zbirke primjerak ostvarene izdavačke djelatnosti, bez obzira gdje je izvršeno štampanje. Za sklapanje samoupravnog sporazuma između biblioteka i OUR-a kojima je izdavanje bilo osnovna, bilo sporedna djelatnost, potrebno je mobilisati društvenu javnost. Zajednica biblioteka je upravo ta asocijacija koja između ostalih zadataka treba da prati sprovođenje u život odredaba Zakona o bibliotečkoj djelatnosti. Ona treba da bude i iniciator međubibliotečkih sporazuma. Sporazumom će biblioteke međusobno bez obzira da li su po funkcijama regionalne ili lokalne, razmjenjivati materijale koji se odnose na njihov zavičaj ili će se bar obavještavati o materijalima te vrste. Izdavači veoma često štampaju knjige, publikacije privremenog karaktera i plakate u štamparijama širom zemlje pa i van njenih granica. Nije rijedak slučaj da se višetomna djela i povremene publicacije štampaju u dvije ili više štamparija što otežava prijem materijala ove vrste putem obaveznog primjerka. Jedino sporazum sa izdavačem

može osigurati prijem sveukupnog štampanog materijala, bez obzira na vrstu materijala i mjesto gdje je materijal štampan. Na ovaj način se može osigurati kompletiranje zavičajnih zbirk i materijalima kao što su: plakati, leci, pozivnice, programi priredaba, gramofonskih ploča i magnetofonskih traka. I mada su knjige i periodika materijal kojeg u zavičajnim zbirkama srećemo najčešće, nesmijemo podcijeniti značaj plakata, letaka, oglasa itd. jer i oni imaju vrijednost dokumenata društvenog, političkog, ekonomskog, kulturnog, sportskog života u regiji. Oni su istorijski dokazi o odredjenom vremenu i značajni su istorijski izvori. Sadržaj i značaj materijala umnoženog na jeftinoj tehnici (ciklostilu, šapirografu, kseroksu i dr.) je veoma različit od izuzetno dragocjenih dokumenata do onih sa ograničenom vremenskom vrijednošću: razna obavještenja, zapisnici sa sjednica i dr. Izmedju tih materijala treba praviti razliku. Takvi materijali najčešće i ne stižu obaveznim primjerkom u nacionalne biblioteke. Do njih lakše mogu doći bibliotekari lokalnih biblioteka koji vode zavičajne zbirke, kada su dobro obaviješteni i kada se trude da dodju do njih. Za nabavku zavičajne gradje je prvenstveno potrebna želja bibliotekara da taj materijal nabave.

Razmjena je poslije obavezognog primjerka jedan od najjeftinijih oblika popunjavanja fondova. Međubibliotečka razmjena pomoću tzv. fondova višaka omogućava nabavku potrebne literature, kako tekuće tako i retrospektivne. Uspješno kompletiranje zavičajnom građom osobito retrospektivnom, u znatnoj mjeri postiže se međubibliotečkom razmjennom zavičajnih materijala na osnovu samoupravnih sporazuma. Razmjena se može obavljati i sa drugim vrstama specijalnih ustanova koje pored svoje redovne djelatnosti imaju i izdavačku djelatnost: sa univerzitetima, višim školama, sa državnim organima, društvenim organizacijama, preduzećima i dr. Tehnika rada na razmjeni iziskuje nešto više vremena. Razmjena kao vid nabavke zahtjeva stalnu evidenciju u obliku kartoteka, evidenciju materijala koji se traži i prima putem razmijene i evidenciju materijala koji se nudi i šalje u razmjenu.

Pokloni kao oblik popunjavanja zavičajnih fondova su od velikog

značaja, kako za tekuću nabavku, tako i za retrospektivnu. Osobito vrijedni mogu biti pokloni pojedinaca, često autora koji poklanjaju svoja djela na koja napišu i svoje posvete biblioteci. Jedino je na ovaj način moguće obezbijediti separate štampane van teritorije djelovanja biblioteke. Separati se i najviše nabavljuju putem poklona jer ih u prodaji ima veoma malo. Autori ih rado poklanjaju bibliotekama kad bibliotekari obilježe da je separat poklon, kad se zahvale na njemu, prirede književno veće posvećeno autoru, a ako se radi o značajnim naučnicima i piscima nabave i njihove slike, obilježe njihove veće jubileje i sl. Na sličan način od opštinskih organa, društvenih organizacija, prosvjetnih, kulturnih i sportskih institucija i društava mogu se obezbijediti i plakati, leci i sličan materijal.

Kupovinom nabavljamо materijal kojeg ne možemo nabaviti obavezним primjerkom, razmjenom ili poklonom, naročito stariji materijal za kojim moramo marljivo tragati po antikvarnicama. Jasno je da za ovu vrstu **nabavke treba obezbijediti** dovoljno finansijskih sredstava.

Retrospektivna nabavka zavičajne građe rijedje je sistematska jer se bibliotekari najčešće angažuju na formiranju tekućeg fonda.

Što se starijeg materijala tiče u njegovom sakupljanju se već javljaju praznine i pored svih nastojanja da se i taj materijal nabavi.

Tе su praznine sve veće što se više udaljavamo u prošlost. Ni godine od oslobođenja zemlje do formiranja zavičajnih zbirk, dakle godine koje još pripadaju našem vremenu nisu kompletne u onoj mjeri u kojoj bi se moglo očekivati, a još manje su kompletne raniji periodi: period između dva svjetska rata i austro-ugarski period do 1918 god.

Što se tiče popunjavanja starijeg fonda ne treba propustiti ni jednu priliku da se starija izdanja nabave, jer sve ih je manje i sve ih je teže nabaviti. Izvori koji se moraju koristiti za istraživanje i realizaciju **nabavke** starijih izdanja su uglavnom retrospektivne bibliografije koje nažalost nisu brojne. Najvažniji priručnici koji nam mogu poslužiti pri radu na retrospektivnoj nabavci su štampani katalozi velikih jugoslavenskih biblioteka, enciklopedije opšte i specijalne, šematzizmi, knjižarski katalozi itd. Veće zavičajne

zbirke su snabdjevene priručnicima i potrebnom bibliografskom literaturom, većim brojem leksikona starijeg i novijeg datuma, monografijama šireg zavičaja. Kako vidimo zavičajnu literaturu potrebno je sakupljati prema određenim kriterijima za sve vremenske periode. Tragati za gradjom možemo i pomoću oglašavanja u listovima, putem plakata, sporazumima sa bibliotekama i raznim specijalizovanim institucijama. Ukoliko se ne može dobiti neki bibliotečki materijal tada se pribjega njegovom fotokopiranju. Potrebno je napraviti popis izdanja knjiga i periodike koji se ne mogu nabaviti i rangirati ih po prioritetu. Na osnovu rang liste pristupiti njihovom fotokopiranju. Osmišljena i studiozna nabavka bibliotečkog materijala za zavičajne zbirke zahtijeva vodjenje kataloga deziderata. Centralni katalozi većih biblioteka treba da se redovno koriste pri nabavci zavičajne gradje. Oni daju informaciju koji materijal i u koliko primjeraka posjeduju pojedine biblioteke u regionu.

Knjige za zavičajnu zbirku biramo sa posebnom brigom i pažnjom. Treba nastojati da se svaka knjiga nabavi i sačuva u onom obliku u kome ju je izdavač objavio. Nabavlja se i čuva originalan format, korice, omot i prilazi i drugo. Knjige se nikada ne koriče. Kad god smo u mogućnosti i imamo prilike opsjećene, koričene ili na bilo koji način oštećene knjige zamjenjujemo za primjerke koji su sačuvali originalni oblik. Ovakvi primjeri su od posebne važnosti za istoričare knjige i književnosti, bibliografe i dr..

Zavičajnu gradju nastojimo da sakupimo što kompletnije, bez obzira da li su to knjige ili periodika savremena ili iz starijeg perioda, geografske karte, prospekti, planovi grđdova, katalozi, muzikalije, fotografije, leci pozivnice itd. Za zavičajnu zbirku "sitni materijal" nije manje važan materijal jer često upravo taj materijal može da bude dragocjen u istraživačkom radu. Fond zavičajne zbirke je najraznovrsniji fond u biblioteci i za proučavanje lokalne istorije od velike vrijednosti. Stoga sakupljanje i kompletiranje zavičajne gradje treba da bude jedan od glavnih zadataka biblioteke i da ima trajan karakter.

OBRADA I SMJEŠTAJ ZAVIČAJNOG FONDA

Zavičajnu zbirku kao autentičan materijal i dokumentaciju o zavičaju od posebnog značaja u društvu, izdvajamo od ostalih zbirki u biblioteci i posebno je smještamo, obradujemo i čuvamo. Ako je moguće odvajamo i posebnu čitaonicu za korištenje i proučavanje zavičajne gradje. Zavičajne publikacije se prvo uvode u opštu knjigu inventara biblioteke aiza toga u knjigu inventara zbirke. Posebno se uvode knjige po jezicima i formatu, a posebno rukopisi, muzikalije, slikovni fond i sitni materijal. Novine i časopise također uvodimo u posebne knjige inventara. Knjige i serijske publikacije signiramo u nizu (jednu za drugom kako pristižu u biblioteku) i po formatu. Ukoliko biblioteka sakuplja po tri primjerka svake knjige za zavičajnu zbirku, sva tri primjerka dobijaju isti broj signature, ali se uz inventarni broj svaki primjerak obilježava rimskim brojem ili slovnom oznakom.

Višetomna djela pored inventarnog broja i broja ili oznake za primjerak obilježavaju se i arapskim ciframa. Materijal se može obilježavati i na drugi način, bitno je da on bude posebno obilježen i izdvojen u odnosu na druge fondove.

Zavičajne publikacije se obradjuju prema Pravilima za katalogizaciju. Za sav zavičajni materijal izradujemo alfabetski katalog, osim za slikovni fond i novinske isječke za koje izradujemo samo predmetni katalog, a za sitni materijal izradujemo samo kartoteku tematskih grupa na koje je podijeljen.

Za knjige je pored alfabetskog kataloga obavezno izraditi i jedan od stvarnih kataloga: stručni ili predmetni.

Za objavljenu rukopisnu gradju izradujemo alfabetski katalog, a za neobjavljenu pored alfabetskog obavezno radimo i predmetni katalog.

Za periodiku je pored alfabetskog kataloga potrebno izraditi katalog urednika a prema potrebi i kartoteku po mjestu izlaženja.

Za novinske isječke radimo predmetni katalog koji jedini pokazuje šta sadrži zbirka isječaka, katalog autora i kartoteku naslova novina iz kojih biblioteka čuva isječke.

Za muzikalije izradjujemo kartoteke: kompozitora, muzičkih djela i izvodjača ako su vezani za određeno mjesto.

Obrada knjiga i drugog štampanog materijala obavlja se kao i u ostalim odjeljenjima biblioteke, osim što za zavičajni fond izradjujemo veći broj uputnih listića koji nas obavještavaju zašto se određeni materijal nalazi u zavičajnim zbirkama. Podatke o pojedinim ličnostima, društvima, organizacijama možemo unijeti u poseban katalog u koji unosimo i bibliografiju objavljenih djela bez obzira da li ih imamo u zbirci. Ovi podaci se mogu unijeti i na medjaše koji stoje ispred imena u alfabetском katalogu. U tom slučaju je najbolje izraditi interni katalog u koji čitaoci nemaju pristup. U interni katalog mogu da se uključe i listići knjiga reakcionarnog karaktera koje se izdaju na korištenje pod posebnim uslovima i na osnovu internog kataloga.

Mikrofilmove i fotokopije obradjujemo kao i originele sa kojih su snimljeni uz naznaku o kakvoj se vrsti materijala radi.

Značaj i vrijednost zbirki se ogleda i u njihovom smještaju u posebne prostorije. Knjige smještamo na police prema formatu i numerusu kurenzu. Naljepnicu sa signaturom lijepimo na poledjinu knjige gdje nema teksta da knjigu ne oštetimo. Brošure i starije broširane knjige čuvamo u kartonskim koricama ili omotima. Ne treba ih lijepiti trakama ili na drugi način, nego dati stručnjacima na restauraciju. Rukopis je najbolje pohraniti u čelične ormare ili pretince.

Časopise odvajamo od novina i na njih pišemo olovkom signature, bez naljepnica. Kompletirana godišta ne koričimo, osobito ne prvi primjerak da ne oštetimo njihov originalni izgled. Periodiku i ostale serijske publikacije redamo na police prema knjigama inventara i po formatu i zaštićujemo ih kartonskim omotima. Isječke iz novina i slike lijepimo u albume. Novinski isječci se mogu kaširati i po predmetu smještati u fascikle. Mogu se smještati i u koverte na koje ispišemo podatke, a zatim ih grupišemo u kartonske kutije ili ladice. Slikovni fond koji je izradjen na mekšem papiru (to su najčešće fotografije, karte, planovi) broširamo, ako ih ne lijepimo u albume. Redamo ih u kutije ili ladice. Na materijalu ćemo pored broja napisati

ti i druge podatke npr. imena, vrijeme nastanka, mjesto itd. Veće geografske karte smještamo u vertikalnom položaju na posebnim stalcima, horizontalno u uskim kutijama ili savijene u rolnu uz odgovarajuću futrolu. Notni materijal smještamo posebno. Plakate polažemo horizontalno u kutije. Gramofonske ploče stavljamo u ladice sa pregradama ili u kutije. Mikrofilmove pohranjujemo u male kutije na koje ispisujemo podatke o publikaciji koja je snimljena. Fotokopije stavljamo u fascikle ili kartonske omote uz onaj fond kojem pripadaju snimljeni originali, a mogu se pohraniti i odvojeno.

ZAŠTITA ZAVIČAJNE GRADJE

Zavičajna zbirka nema samo naučno-dokumentacionu i istorijsku vrijednost nego i praktičnu i upotrebljivu vrijednost. Ona se ne formira samo radi čuvanja gradje za buduće generacije nego i za korištenje u sadašnjem trenutku. Ali to korištenje ne smije biti na štetu gradje u smislu njenog propadanja ili osipanja. Zavičajnu zbirku treba organizovati tako da se zavičajna gradja zaštiti i sačuvaju uz mogućnost njenog punog korištenja.

Zavičajnu gradju treba ostaviti u originalnom obliku to jest u obliku u kojem je štampana ili izradjena. Prema tome se ne smije koričiti, rezati, lijepiti ili štambiljati.

Zavičajna gradja ne može biti u slobodnom pristupu, nego se u cilju zaštite izdvaja, u posebnu prostoriju. Iz istog razloga gradju ne treba iznositi van biblioteku nego treba obezbijediti čitaonicu ili poseban prostor za njeno korištenje u biblioteci.

Zavičajnu gradju treba zaštитiti od štetnog djelovanja vlage, toploće, prevelikog i dugotrajnog uticaja sunca, mehaničkog i hemijskog oštećenja.

nja, požara, prašine, bakterija, insekata i sl.

Temperatura prostorija treba da iznosi 15° , a vlažnost vazduha 60-70%. Prozorska okna treba da su od mat-stakla ili obojenog stakla, sa tamnim zavjesama ili roletnama.

Zavičajnu gradju treba pregledati svakih šest mjeseci u cilju utvrđivanja mehaničkih oštećenja ili oštećenja izazvanih hemijskim ili mikrobiološkim procesom. Zavisno od težine oštećenja, gradju treba zaštititi kartonskim koricama ili dati na restauraciju, odnosno konzervaciju. Svake godine potrebno je izvršiti dezinfekciju i dezinsekciju prostorija u kojima se nalazi zavičajna gradja. Pored toga prostoriju treba zaštititi od požara, a gradju smjestiti tako da je najmanje 1,5 m udaljena od izvora toplote.

INFORMACIONI INSTRUMENTI

Zavičajna zbirka treba da ima svoje informacione instrumente čija je osnovna namjena pružanje iscrpnih i kompletnih informacija o zavičajnoj gradji. Informacioni instrumenti su: bibliotečki katalozi, kartoteke, fond priručnika i bibliografija.

Osnovni katalog zavičajne zbirke je abecedni katalog koji daje najkompletniju informaciju o zavičajnoj gradji bez obzira na vrstu gradje i mjesto gdje se nalazi. U njemu treba da bude zastupljena sva gradja izuzev slikovnog materijala i sitne štampe. Osnovni katalog sadrži podatke o zavičajnoj gradji ne samo dotične biblioteke nego i ostalih biblioteka, muzeja, arhiva i drugih radnih organizacija na području zavičaja i van njega, te na taj način objedinjuje informaciju o razasutoj zavičajnoj gradji. Kataloški listići gradje koju posjeduje biblioteka nose oznaku smještaja (signaturu), a listići gradje koja se ne nalazi u biblioteci imaju bilješku o mjestu gdje se gradja nalazi. Pored osnovnog kataloga veoma je korisno izraditi i predmetni katalog. Kako zavičajna zbirka postaje bogatija i raznovrsnija tako i potreba za predmetnim katalogom postaje veća. Predmetni katalog ne obuhvata

svu gradju već pojedine oblasti i to prvenstvenc one koje su karakteristične za zavičaj. Pored toga za slikovni fond (grafika, fotografije, razglednice i dr.) kao i za novinske isječke treba obavezno izraditi predmetni katalog.

Kartoteka lokalnih periodičnih publikacija obuhvata sve naslove lokalnih časopisa i novina koji su izlazili ili izlaze na teritoriji zavičaja. Ukoliko je teritorij širi i zahvata čitav region periodične publikacije se mogu razvrstati po mjestu izlaženja. Kartoteka treba da sadrži i napomene o zabranjenim brojevima i specijalnim brojevima.

Kartoteka (ili registar) urednika lokalnih ili regionalnih listova predstavlja dragocjen izvor informacija jer su urednici često vezani za razne političke stranke i istorijske dogadjaje u zavičaju.

Hronološka kartoteka knjiga lokalnih izdavača daje pregled izdavačke djelatnosti u zavičaju što je značajan prilog za kulturnu istoriju zavičaja i istovremeno predstavlja gradju za zavičajnu bibliografiju. Kartoteka je sredjena po izdavačima, a unutar izdavača hronološki i po abecedi naslova.

Hronološka kartoteka knjiga lokalnih štamparija do 1945. godine daje pregled štamparske djelatnosti i čini prilog za istoriju štamparstva u zavičaju kao i gradju za zavičajnu bibliografiju.

Kartoteka istaknutih pojedinaca iz zavičaja sadrži **biografske podatke** istaknutih i znamenitih ličnosti zavičaja.

Bibliografski priručnici zavičajnog karaktera su specijalne i personalne bibliografije vezane za zavičaj.

Pomoćne kartoteke

1. popis izdavačkih kuća i institucija čija je sekundarna djelatnost izdavanje
2. popis lokalnih likovnih umjetnika
3. popis lokalnih kompozitora

4. popis književnih stvaralaca iz zavičaja

5. popis akademika

6. kartoteka tematskih grupa sitne štampe

Formiranje informacionih instrumenata je osnovni predušlov za korištenje zavičajne literature s obzirom da je upoznavanje korisnika sa zavičajnom gradjom usmjereni jedino preko ovih instrumenata, isključujući slobodni pristup zavičajnoj gradji. Pored toga postojanje ovih instrumenata omogućava šire i cjelevitije informisanje o zavičajnoj gradji općenito kao i o pojedinim pitanjima i temama iz zavičaja. Stepen zadovoljenja zahtjeva korisnika zavisi u prvom redu od postojanja i obima osnovnog zavičajnog kataloga, a zatim i od ostalih informacionih instrumenata.

INFORMACIONO - PROPAGANDNA DJELATNOST

Cjelokupna djelatnost biblioteke na zavičajnoj zbirci ima za cilj na samo prikupljanje nego i informisanje i popularizaciju zavičajne gradje. Prikupljena i sredjena zavičajna gradja uz dobar informacioni aparat daje biblioteci široke mogućnosti za pružanje usmenih i pišmenih informacija o različitim pitanjima i temama iz zavičaja. U tom smislu biblioteka može razviti i značajnu izdavačku djelatnost prije svega i pripremanje i objavljivanje zavičajnih bibliografija, personalnih bibliografija i dr. Na osnovu prikupljene zavičajne gradje, a uz saradnju sa sličnim institucijama u mjestu (zavičajnim muzejima, istorijskim arhivima) daje veliki doprinos i za objavljivanje monografije o zavičaju.

U cilju popularizacije zavičajne gradje i jačanja interesa za zavičaj, njegovu prošlost, sadašnjost i budućnost, biblioteka treba da saradjuje sa mjesnim naučnim institucijama, naučnicima, književnicima, umjetnicima, izdavačima i školama, te zajednički sa njima organizuje različite akcije i manifestacije posvećene zavičaju, kao što su:

- izložbe posvećene svestranom razvoju mesta ili prigodne izložbe posvećene određenom dogadjaju, temi ili ličnosti
- večeri posvećene rodnom kraju uz odgovarajući program
- predavanja o zavičaju iz oblasti istorije, geografije, etnografije, privrednog razvoja, kulturnog i prosvjetnog života
- književne večeri uz učešće književnika iz zavičaja.

Ovakve manifestacije imaju višestruku korist jer informišu građanstvo o bogatstvu i vrijednosti zavičajne gradje u biblioteci, daju putokaz za dalja istraživanja u cilju kompletiranja zbirke i animiraju građane i članove biblioteke na daljem prikupljanju i obogaćivanju zavičajne gradje u biblioteci.

ORGANIZOVANJE RADA NA ZAVIČAJNIM ZBIRKAMA

Formiranje zavičajnih zbirki je kompleksan zadatak koji podrazumijeva sistematski istraživački rad za što treba da postoje i osnovavajući uslovi: fond priručne literature i odgovarajući kadar.

Ako se držimo principa da tamo gdje se nalaze izvori podataka da se oni tamo prikupljaju i obraduju, postavlja se pitanje kako će svaka, pa i najmanja biblioteka formirati zavičajnu zbirku u punom smislu riječi s obzirom na njene uslove rada, materijalne mogućnosti i stručni kadar. U tom cilju treba prije svega ostvariti dogovor među regionalnom bibliotekom, razvijenijim bibliotekama u većim naseljima i manjim opštinskim bibliotekama prema kojem će se izvršiti podjela rada, precizirati teritorijalni opseg zavičajnih zbirki među bibliotekama, potpisnicima dogovora, utvrditi način i forme uzajamne saradnje i pomoći i uspostaviti takva koordinacija koja će izbjegći najmanje propuste ili dupliranje u prikupljanju zavičajne gradje.

Tako na primjer ako su se tokom istorije mijenjale administrativne granice (srezovi, opštine) neophodan je dogovor među bibliotekama tog područja u odnosu na teritorij i vremensko razdoblje. Ili ako

jedno šire područje ima sličnu opšteistorijsku i kulturnu tradiciju ili ekonomsko-geografske karakteristike, dogovorom se odredi jedna biblioteka (obično ona sa najvećim knjižnim fondom i kadrom) koja će prikupljati podatke i gradju za čitavu područje dok će ostale biblioteke prikupljati takvu gradju koja se odnosi samo na uže područje, na kojem biblioteka djeluje. Manje opštinske biblioteke mogu putem dogovora povjeriti regionalnoj ili nekoj razvijenijoj biblioteci retrospektivno prikupljanje zavičajne gradje svog područja (naravno ukoliko još nemaju potrebne uslove za takav rad: priručnike i kada) ali će, dotičnoj biblioteci ostati zadatak prikupljanja tekućeg materijala za zavičajnu zbirku. Formiranje zavičajnih zbirk jednog regiona treba shvatiti kao zajednički zadatak svih biblioteka u kojem svaka biblioteka daje svoj doprinos kao dio opšteg zajedničkog posla. Zbog toga dogovor o podjeli rada i koordinaciji rada na zavičajnoj zbirci, uzajamnim obavezama i dužnostima biblioteka mora naći mesta i u srednjoročnim i godišnjim planovima rada svih biblioteka sa područja jednog regiona. Osim međjubibliotečke saradnje na formiranju zavičajnih zbirk, saradnju treba ostvariti i sa drugim radnim organizacijama i institucijama kao i pojedincima koje se bave zavičajem. Zavičajni muzeji i istorijski arhivi prikupljaju ili su već prikupili dosta zavičajne gradje koja po svom sadržaju pripada i zavičajnoj zbirci biblioteke (dokumenti, prepiska, fotodokumentacija). Svu zavičajnu gradju pohranjenu u muzejima i arhivima, biblioteka treba da evidentira u osnovnom katalogu zavičajne zbirke sa naznakom gdje se gradja nalazi i čuva. Biblioteka može po sopstvenom izboru vužnije dokumente i publikacije iz muzejske ili arhivske zbirke posebno nabaviti za svoju zavičajnu zbirku. Međutim ne treba ići za tim da se sva gradja koju već posjeduju muzeji i arhivi duplira za zavičajnu zbirku putem kupovine ili fotokopiranjem te gradje jer bi se time biblioteka izložila velikim i nepotrebnim izdacima, pogotovoako su te institucije u istom mjestu. Veliki je uspjeh ako biblioteka objedini kompletну informaciju o zavičajnoj gradji i svom zavičajnom katalogu, a uspostavljanjem čvrste saradnje sa muzejima i arhivima biće u stanju da korisnicima obezbijedi i dostupnost zavičajnoj gradji.

Saradnju treba uspostaviti i sa naučno-istraživačkim institutima, naučnim udruženjima, društveno-političkim zajednicama i organizacijama, udruženjima gradjana, sportskim društvima čije publikacije, štampane i interne treba obavezno prikupljati u zavičajnoj zbirci biblioteke. Najzad, saradnju treba uspostaviti i sa pojedincima i to: naučnim radnicima, pišcima, novinarima, prosvjetnim i kulturnim radnicima, učenicima i studentima, ljubiteljima prirode, izvidjačima goranima i dr.

Zadaci regionalne biblioteke

Regionalne biblioteke su najveće javne biblioteke u republici. Od pet regionalnih biblioteka u BiH, tri biblioteke(Banja Luka, Mostar, Tuzla) redovno primaju bosanskohercegovački obavezni primjerak, prema članu 3. Zakona o dostavljanju štampanih stvari određenim OUR.

Prema članu 5. istog zakona regionalne biblioteke kao i sve druge javne biblioteke treba da primaju jedan primjerak tekuće izdavačke produkcije svog užeg teritorija od izdavača sa područja na kojem biblioteka djeluje. Ovako obezbijedjen priliv tekuće produkcije, zatim postojanje većeg fonda priručnika kao i broja kadra daju mogućnost regionalnoj biblioteci da postane centar **istraživačkog** rada na zavičajnoj literaturi za svoj region. Istraživanja koja vrši regionalna biblioteka odnose se na zavičajnu literaturu čitavog područja regiona, a imaju za cilj evidentiranje zavičajne literature i informisanje o njoj kroz razne vidove bibliotečkog i bibliografskog rada.

U tom poslu regionalna biblioteka mora da usko saradjuje sa svim bibliotekama regiona koje u tom poslu daju svoj doprinos, naročito u pogledu evidentiranja zavičajne literature na jednom mjestu to jest formiranjem centralnog kataloga zavičajne literature koji vodi regionalna biblioteka. Pri tome se mora postići čvrst dogovor medju svim bibliotekama jednog regiona u kojem će biti precizirane dužnosti i obaveze svake biblioteke u izradi centralnog kataloga zavičajne literature, oblici i načini uzajamnog obavještavanja o zavičajnoj literaturi i načini medjusobne saradnje i koordinacije u radu.

Istraživanje zavičajne literature obavlja se stalno i sistematski. Ukoliko se tek prilazi tom poslu preporučuje se početi sa praćenjem savremenog (tekućeg) materijala iz prisjelog obaveznog primjerka, tekućih bibliografija i kataloga izdavačkih kuća, a zatim postepeno prelaziti hronološki u obrnutom smjeru na retrospektivna istraživanja starije bibliotečke gradje.

Isto tako se preporučuje početi prvo sa istraživanjem knjiga zavičajnog karaktera jer su u odnosu na članke malobrojnije, a daju materijale šireg i dubljeg značaja. Pored toga u knjigama se često navodi i korišćena literatura koja predstavlja putokaz za dalja istraživanja. Pregledom obaveznog primjerka tekuće štamparske produkcije BiH odaberu se knjige koje su zavičajnog karaktera, obraduju se i smještaju u zavičajnu zbirku, a kataloški listići u katalog zavičajne zbirke i u ostale kataloge biblioteke. Obavezni primjerak koji šalju lokalni izdavači je u cijelini zavičajna gradja po mjestu izdavanja te se treba smjestiti u zavičajnu zbirku i evidentirati u katalozima biblioteke.

Pregledom tekućih i retrospektivnih bibliografija i izdavačkih kataloga odabiru se knjige koje po mjestu izdanja pripadaju zavičajnoj zbirci kao i knjige za koje se, na osnovu navedenih podataka, pretpostavlja da su zavičajnog karaktera ili da sadrže prilog o zavičaju. Podaci o tim knjigama prenose se na listice od kojih se stvara tzv. radna kartoteka. Radna kartoteka se sruvnjuje sa postojećim katalogom biblioteke radi utvrđivanja koje od tih izabranih naslova biblioteka već posjeduje. Knjige koje već postoje u biblioteci izdvajaju se iz osnovnog fonda biblioteke, obraduju za zavičajni katalog i smještaju u zavičajnu zbirku, a na već postojećim listicima u katalozima biblioteke uz signaturu dodaje se i oznaka zavičajnog fonda.

Naslovi koje biblioteka ne posjeduje provjeravaju se da li postoje u drugim bibliotekama regiona. Od biblioteke koja posjeduje knjigu traži se kataloški listić na kojem se označava gdje se knjiga nalazi, a zatim ulaže u zavičajni katalog. Naslovi knjiga za koje se utvrdi da ih ne posjeduje ni jedna biblioteka u regionu poslužiće za kartoteku deziderata.

Kod periodičnih publikacija istraživanje tekućih i retrospektivnih bibliografija kao i priliv materijala putem lokalnog obaveznog primjerka daje mogućnost za formiranje kartoteke lokalnih periodičnih publikacija (časopisa i novina) koje su izlazile ili izlaze na teritoriji zavičaja. Poželjno je da se za naslove periodičnih publikacija izradi (ili prepiše iz bibliografije) puni bibliografski opis radi lakše identifikacije naslova. Ovako opisani naslovi uporedjuju se sa fondovima biblioteke, zatim ostalih biblioteka u regionu pa i republičke, narodne biblioteke i na listiću označava gdje se koji naslov nalazi.

Istraživanje i evidentiranje zavičajne literaturre koje vrši regionalna biblioteka odnose se na čitavo područje regiona tako da katalog zavičajne literature predstavlja istovremeno i centralni katalog te literature za određeni region, čiji je zadatak da objedini podatke o razasutim zavičajnim publikacijama i da kompletну informaciju o zavičajnoj literaturi.

Formiranje centralnog kataloga je zajednički zadatak svih biblioteka sa područja regiona. U tom smislu u dogovoru biblioteka o međusobnoj saradnji na organizovanju zavičajnih zbirk treba jasno precizirati uzajamne dužnosti i obaveze na formiranju centralnog kataloga.

Regionalna biblioteka koja vrši istraživanje i evidentiranje zavičajne literature dužna je da redovno obavještava biblioteke o literaturi koja se odnosi na njihovo područje kako bi je one mogle nabaviti. Opštinske biblioteke su dužne da prilikom obrade svog zavičajnog fonda izrade jedan kataloški listić više koji redovno dostavljaju regionalnoj biblioteci za centralni katalog zavičajne literature.

Regionalna biblioteka, pored evidentiranja zavičajne gradje i prikuplja gradju i to:

- a) zavičajnu gradju regionalnog značaja, to jest gradju koja se po svom sadržaju odnosi na region kao cjelinu (regionalna zavičajna zbirka)
- b) zavičajnu gradju sa užeg područja na kojem biblioteka djeluje (lokalna zavičajna zbirka)

Regionalna zavičajna zbirkā obuhvata samo ona djela koja se odnose na region kao cjelinu, a ne na neko konkretno mjesto. To su uglavnom naučna i stručna djela iz onih disciplina koje svoju problematiku tretiraju pretežno sa teritorijalnog (regionalnog) aspekta kao: istorija, ekonomija, poljoprivreda, ekonomska i fizička geografija, arheologija, etnografija i dr. Prilikom formiranja regionalne zavičajne zbirke neophodna je saradnja sa regionalnim arhivima i muzejima u cilju bolje i organizovanije koordinacije u radu.

Lokalna zavičajna zbirkā

Prema Zakonu o bibliotečkoj djelatnosti sve narodne biblioteke dužne su da formiraju svoju (lokalnu) zavičajnu zbirku. U tom cilju im je zakonskim putem obezbijedjen besplatan primjerak izdavačke produkcije sa teritorije užeg zavičaja koji im šalju lokalni izdavači. Bez obzira na sadržaj, ovaj primjerak prema mjestu izdanja pripada zavičajnoj zbirci. Na taj način je obezbijedjen redovan priliv zavičajne gradje iz tekuće lokalne produkcije, ali ostaje obaveza biblioteci da kroz razne vidove nabavke prikuplja zavičajnu gradju iz tekuće jugoslovenske i svjetske produkcije, kao i iz starije bosanskohercegovačke, jugoslovenske i svjetske produkcije. Ukoliko se tek pristupa tom poslu treba ići za tim da se u što većoj mjeri zastupi savremena zavičajna gradja, a zatim postepeno obuhvatati retrospektivnu gradju koja zahtijeva više vremena i sredstava za nabavku.

Praćenjem bibliografija BiH i Jugoslavije prikupljaju se podaci o tekućoj zavičajnoj gradji koja je izdata ili štampana van teritorije zavičaja. Ako biblioteka ne posjeduje takve priručnike, na osnovu dogovora o tome će je redovno informisati regionalna biblioteka, a zadatak je opštinske narodne biblioteke da tu gradju što prije nabavi. Periodične publikacije koje biblioteka prima od lokalnih izdavača treba kompletirati, obraditi i smjestiti u zavičajnu zbirku. Časopise i periodične zbornike naučnih institucija treba pregledati i važnije članke analitički obraditi i uvrstiti u zavičajni katalog. Isto tako članke iz časopisa i periodičnih zbornika koji nisu zavičajnog karaktera ali koji se po sadržaju odnose na zavičaj treba analitički obraditi

i uvrstiti u zavičajni katalog. Novinske članke koji se odnose na zavičaj treba izrezati i od njih formirati tematske mapе isječaka. Pore štampanih publikacija koje biblioteka nabavlja za zavičajnu zbirku veliku pažnju treba posvetiti neobjavljenim (internim) materijalima, umnoženim jeftinijom tehnikom koje izdaju radne organizacije, društveno-političke zajednice i organizacije, škole, sportska društva i dr. na području zavičaja. Ovakvi materijali su veoma dragocjeni jer često predstavljaju jedinstvenu dokumentaciju o nekom dogadjaju ili pojavi u jednom naselju te ih treba prikupiti i čuvati na jednom mjestu (na pr. omladinske radne akcije, jubilarne proslave, radnih organizacija društveno političkih organizacija, udruženja i sl.) U cilju sistematskog pribavljanja ovakvih materijala potrebno je saradjivati sa svim organizacijama u mjestu i postići sporazum da biblioteci redovno dostavljaju materijale za zavičajnu zbirku. Kada se u potpunosti obezbijedi tekući, savremeniji materijal za zavičajnu zbirku može se pristupiti retrospektivnom istraživanju i nabavci starije zavičajne gradje. Na tom poslu treba saradjivati sa lokalnim kulturnim institucijama i pojedincima jer se dobar dio starije zavičajne gradje nalazi u privatnim bibliotekama gradjana u mjestu. Organizovanje tematskih izložbi posvećenih zavičaju pojačće interes za zavičajnu gradju i omogućiti da je lakše nabavi. Formiranje zavičajne zbirke ne može biti zadatak jednog zaduženog lica u biblioteci. Na tom poslu se moraju angažovati svi radnici biblioteke zatim korisnici biblioteke, radne organizacije u mjestu i gradjani. Koliko se zavičajnoj zbirci dà pravo mjesto u biblioteci i ocijeni njen pravi značaj toliko će i rad na njenom formiranju i sistematskom obogaćivanju biti uspješniji.

ZAVIČAJNA BIBLIOGRAFIJA

Postoje uglavnom tri vrste zavičajnih bibliografija:

1. Bibliografije izdavačke djelatnosti određenog mesta ili kraja (užeg ili šireg regiona).
2. Bibliografije literature o zavičaju
3. Bibliografije ličnosti vezanih za zavičaj

Zavičajna bibliografija (postoje i uporedni nazivi: lokalna, regionalna, mjesna i dr.) može obuhvatiti posebna izdanja, periodiku ili priloge iz periodike (iz časopisa, novina) ili i jedno i drugo. Izrada zavičajne bibliografije je veoma odgovoran posao. Zavičajne bibliografije se koriste za istorijska, politička, kulturna i druga istraživanja, a koriste se i prilikom izrade nacionalnih bibliografija. Zavičajna bibliografija je u malome i "nacionalna" bibliografija. Zavičajna bibliografija mora biti potpuna što zahtijeva svestrano ispitivanje svih izvora koji su poznati kao i pronalaženje novih. Ona je i značajan instrument u propagiranju podataka o određenom regionu. Ona može da posluži i kao bibliografski izvor za druge specijalne bibliografije npr. za bibliografiju radničkog pokreta, NOB-a i dr. Zavičajna bibliografija pomaže u kompletiranju zavičajnog fonda, dok i zavičajna zbirka može da se koristi kao jedan od izvora za izradu zavičajne bibliografije.

Izrada zavičajne bibliografije je uslovljena temeljitim proučavanjem sveukupnog života zavičaja, njegove istorije, geografije, etnografije, društvenih i privrednih kretanja. Istraživanje i obrada zavičajne bibliografije je veoma odgovoran i visokostručan posao. Pored dobrog poznavanja određenog regiona, bibliograf treba da posjeduje i odgovarajuća stručna znanja, da ima smisla za naučnoistraživački rad i sklonost i ljubav za ovaj posao.

Zakon o bibliotečkoj djelatnosti iz 1978 god. čl. 14 obavezuje biblioteke da sakupljaju i čuvaju materijal za zavičajne zbirke, a same biblioteke treba da statutom ili drugim opštim aktom odrede uslove za izradu zavičajne bibliografije. Biblioteke same da odluče da li imaju uslova za bibliografski rad. U većini bosanskohercegovačkih biblioteka nisu sredjeni zavičajni fondovi, negdje tek treba da se organizuju pa je takvo stanje dosta uticalo da je do sada objavljen mali broj zavičajnih bibliografija. Najčešće se za pojedina mjesta objavljuju parcijalni prilozi. Biblioteke će u buduće morati da mijenjaju svoj stav prema radu na zavičajnoj bibliografiji i da biblioteka koji radi na uređenju zavičajne zbirke ne opterećuju sa drugim obavezama (u ovisnosti od veličine zavičajne zbirke).

Kod nas su do sada velik broj zavičajnih bibliografija izradili bibliografi - amateri koji najčešće nemaju bibliografskog stručnog znanja. Stoga je u mnogim bibliografijama opis neuveden, bibliografije su bez registra ili sa slabim registrom, a neke nemaju ni uvoda u kojem bi autor trebao da iznese po kojim principima je bibliografija izradjena, koji izvori su korišteni, teškoće prilikom izrade bibliografije itd.

Prije nego li se pristupi izradi zavičajne bibliografije treba izraditi i stručni projekat. U projektu treba obuhvatiti cijelokupnu problematiku i naučnu i stručno-bibliografsku. Prvenstveno treba izučiti predmet zavičajne bibliografije, temeljito proučiti istoriju zavičaja: političku, privrednu, kulturnu, zatim geografiju, etnografiju, upoznati se sa djelovanjem istaknutih ličnosti zavičaja, ustanovama koje su djelovale na teritoriji zavičaja itd.

Sljedeća etapa je određivanje vremenske i teritorijalne granice bibliografije. Potrebno je odlučiti da li će bibliografija obuhvatiti vrijeme od prvih pisanih spomenika i početka izdavačke djelatnosti do sadašnjeg vremena, ili pristupiti parcijalnoj izradi po periodima: period do 1918 god.. period izmedju dva rata 1919-1941; NOB i revoluciju 1941-1945 period socijalističke izgradnje od 1945 pa nadalje, ili pak uzeti druge vremenske granice.

Utvrdjivanje granice teritorije koja pripada zavičaju obaviti uz konsultaciju sa istoričarima zavičajem i drugim stručnjacima. Kod teritorije užeg gradskog naselja teritorijalnih problema skoro da i nema, premda se oni mogu pojaviti u slučaju spajanja dvaju gradskih naselja u jedno npr. Sarajevo - Ilijadža i to za jedan određeni period. Zatim treba odlučiti koju vrstu bibliotečke gradje će zavičajna bibliografija od obuhvati. Prvo treba uključiti izdavačku djelatnost određjenog područja, posebna izdanja (knjige i brošure), periodiku (časopise, novine, biltene i sl.), zatim priloge iz periodike (članke, rasprave, književne radove i dr.) i najzad, letke, plakate, razglednice, geografske karte i ostali materijal.

Kod izrade bibliografije izdavačke djelatnosti određjenog mesta ili

regije treba prvo početi sa izradom tekuće bibliografije što neće predstavljati teškoću ako se obezbijedi lokalni obavezni primjerak i redovno prati izdavačka djelatnost određenog kraja i bibliografski izvori. Zavičajna bibliografija se može povremeno objavljivati u lokalnoj štampi. Izrada tekuće bibliografije olakšava rad na retrospektivnoj bibliografiji. Bibliograf obradjujući literaturu za tekuću bibliografiju upoznaje mnoge činjenice koje su važne za izradu retrospektivne bibliografije.

Prije rada na retrospektivnoj bibliografiji izdavačke djelatnosti mora se odrediti koja će se vrsta gradje obuhvatiti, jer su publikacije koje mogu doći u obzir za bibliografsko registrovanje raznovrsne. Bibliografija izdavačke djelatnosti treba da je potpuna. Retrospektivna bibliografija izdavačke djelatnosti ne smije biti selektivna. Gradja se najčešće rasporedjuje hronološki (posebna izdanja i periodika). Kod hronološkog rasporeda gradje za posebna izdanja treba izraditi autorski registar (u koji ulaze pisci, prevodioci, priredjivači, urednici i drugi) a za periodiku registar naslova i registar urednika, izdavača, vlasnika i dr.

Bibliografije literature o zavičaju obuhvataju sve vrste publikacija, priloge iz periodike ako se u cjelini odnose na zavičaj bez obzira gdje je djelo štampano i na kom je jeziku objavljeno. Selektivno uključujemo djela koja, ~~samo~~ uzgredno obraduju teme vezane za zavičaj. U izradi bibliografije literature o zavičaju treba biti selektivan dok u nabavljanju literature za zavičajne zbirke težimo ka potpunosti npr. u mostarskoj zavičajnoj zbirci treba nastojati da se kompletiraju svi materijali o Aleksi Šantiću, istaknutom književniku ovoga kraja, ali u bibliografiji literature o zavičaju treba unijeti ona njegova objavljena djela koja su više ili manje svojim sadržajem vezana za Mostar. Kod bibliografije literature o zavičaju primjenjuje se stručni, odnosno predmetni raspored koji se dopunjuje autorskim i drugim registrima.

Personalne bibliografije moraju kompletno obuhvatiti radeve odredjene ličnosti, a mogu biti selektivne kada se radi o literaturi koja govori

o samoj ličnosti. Bibliografske jedinice možemo rasporediti prema obliku djela ako se radi o književnicima (proza, pjesme itd.) ili stručno, a u okviru odgovarajućih grupa ih rasporedjujemo hronološki prema godini objavljanja.

Osim opštih zavičajnih bibliografija izradjuju se i specijalne za pojedine oblasti nauke, kao i za pojedina preduzeća, ustanove, škole i dr. Takve bibliografije služe kao prilog zavičajnoj bibliografiji. Izradjuju se i bibliografije zavičajne periodike npr. bibliografije članaka određenih zavičajnih novina i časopisa. Često su pojedini važni lokalni dogadjaji zabilježeni samo u lokalnoj štampi.

Na samom početku prije nego li se počne izradjivati bibliografija treba riješiti pitanja stručne obrade bibliografske gradje. To su pitanja da li bibliografija treba da bude iscrpna ili selektivna, da li anotirana ili neanotirana, ako je anotirana kakve anotacije dati, broj i vrsta registara koji će se izraditi uz bibliografiju kao ključ za korištenje bibliografije. Potrebno je sastaviti i popis izvora.

Za obradu izdanja i literature od 1945 god. najvažniji su:

Pejanović Đorđe: Bosansko-hercegovačka bibliografija knjiga i brošura 1945-1951. (Sarajevo. Svjetlost. 1953.), Pejanović Đorđe: Bosansko-hercegovačka bibliografija knjiga za 1952 godinu (Sarajevo. Svjetlost. 1954), "Bibliografija bosanskohercegovačke knjige" (Sarajevo. Narodna i univerzitetska biblioteka BiH. 1977-), "Pregled bosanskohercegovačkih časopisa i novina" (Sarajevo. Narodna i univerzitetska biblioteka 1977-) "Bibliografski popis članaka i priloga bosanskohercegovačkih autora u jugoslovenskim časopisima i Bulletin scientifique - Section A i Bulletin Scientifique B u periodu 1970., 1971., 1972. i u prvoj polovini 1973. godine. (Sarajevo. Narodna i univerzitetska biblioteka BiH. 1973). "Bibliografija Jugoslavije" (Beograd. Jugoslovenski bibliografski institut. 1950 -), "Bibliografija izdanja u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945". Beograd. Vojno istorijski institut. 1964), "Enciklopedija Jugoslavije knj. I-VIII (Zagreb. Jugoslavenski bibliografski institut. 1955-1971), Leksikon pisaca Jugoslavije knj. I-II. (Novi Sad. Matica Srpska. 1972 - 1979).

Za izradu bibliografije starijih bosanskohercegovačkih izdanja koristimo:

Kreševljaković Hamdija: Kratak pregled hrvatske knjige u Herceg-Bosni od najstarijih vremena do danas. Sarajevo. Vlastita naklada. 1912.; Pejanović Đorđe: Bibliografija štampe Fosne i Hercegovine 1850-1941. Sarajevo. "Veselin Masleša" 1961; Dizdar Hamid i Štitić Lina: Bibliografija knjiga i periodičnih izdanja u Hercegovini 1873-1914. Mostar. 1958.; Hadžiosmanović Lamija: Bibliografija prve muslimanske nakladne knjižare i štamparije (Muhameda Bekira Kalajdžića). Sarajevo. Udruženje Ilmije i SR BiH. 1967. Veoma je korisno i potrebno konsultovati prikaze i dopune koje su o ovim i drugim publikacijama objavili saradnici časopisa "Bibliotekarstvo" kao i saradnici ostalih bibliotekarskih časopisa u Jugoslaviji. Izvori za bibliografsku obradu su i specijalne bibliografije jer i one tretiraju zavičajnu tematiku.

Poslije bibliografija kao izvore koristimo štampane i neštampane kataloge velikih biblioteka: nacionalnih, univerzitetskih i nekih specijalnih biblioteka.

Bibliografski izvori su i centralni katalozi nacionalnih i regionalnih biblioteka. Svi važniji bibliografski izvori mogu se naći popisani u prvom tomu "Enciklopedije Jugoslavije" Zagreb. 1955. i u "Uvodu u bibliografiju" Sarajevo. 1973, Janeza Logara.

Pošto smo prostudirali bibliografske izvore, prepisivanjem bibliografskih jedinica sastavljamo indikativne kataloge posebno za knjige, periodiku, priloge iz periodike i dr. Istraženu bibliografsku gradju obradujujemo po savremenim pravilima bibliografske obrade. Ako u biblioteci postoji dobra zavičajna zbirkna nije teško početi sa obradom. Ako biblioteka nema takvu zbirku treba obradu započeti od najbogatije biblioteke nacionalne, regionalne itd.

U projektu treba objasniti strukturu bibliografije i registara. Izrada registara je uslovljena rasporedom gradje u bibliografiji. Od vrste bibliografije kao i od niza drugih faktora ovisi da li će raspored bibliografije biti hronološki, autorski ili sistematski.

Stručni projekat sa jasno izloženom koncepcijom izrade zavičajne bibliografije treba prvo razmotriti u biblioteci uz konsultaciju

specijalista iz zavičaja (bibliotekara, istoričara, arhivista, muzealaca i drugih) a treba nastojati obezbijediti i učešće profesionalnih bibliografa. Pošto se problematika ozbiljno prouči može se početi sa izradom zavičajne bibliografije. Recenziju zavičajne zbirke treba obavezno da obavi bibliograf odnosno bibliotekar i stručnjak istoričar ili specijalista odgovarajuće oblasti. Time osiguravamo stručni kvalitet bibliografije koja će tako dati vrijedan doprinos u prezentiranju zavičaja široj javnosti.

L I T E R A T U R A

1. Andonovski, Andon G.: Formiranje oddeli za rodnokrajna literatura.- Bibliotekarska iskra, br. 17-18/1972-1973, str. 39-47
2. Bikicki, Milana: Periodične publikacije u zavičajnoj zbirci.- Bibliotekar, br. 3/1970, str. 246-351
3. Brković, Ljiljana: Zavičajni fondovi.- Žajednica biblioteka, br.1-2 /1975, str. 24-37
4. Cvenček, Viktorija: Delokrug rada zavičajnih odjeljenja u matičnim bibliotekama. - Bibliotekar, br. 1-3/1977, str. 156-169
5. Čomić, Miroslav: Neka iskustva u radu zavičajne službe narodne biblioteke "Vuk Karadžić" u Kragujevcu.- Žajednica biblioteka, br.1-2/1975, str. 48-58
6. Čulić, Branko: Funkcija narodnih biblioteka u prikupljanju bibliotečke gradje i formiranju zavičajnih fondova.- Bibliotekarstvo, br. 4/1977, str. 23-27
7. Čurčić, Marija: Problemi zavičajnih zbirki SAP Vojvodine i zavičajna zbirka Biblioteke Matice srpske.- Bibliotekar, br. 1-3/1977, str. 59-69
8. Gorbačevskaja N.F.: Voprosy teorii i metodiku kraevedečeskoj bibliografii v pečati.- "Trudy Gos. publ. b-ki im. M.E.Saltykova -Šcedrina", 1964, t. 12.
9. Kos, Stanislav: Zbiranje gradiva v študijskih knjižnicah.- Knjižnica, br. 1-4/1969, str. 58-63
10. Kraš, Marijan: Varasdiniensia.- Vjesnik bibliotekara Hrvatske, br. 1-2 /1971, str. 100-103
11. Lynes, A.: How to organize a local collection.- London, 1974.
12. Polužanski Dragiša: Zavičajne bibliografije.- "Knjižničar" 1957/6, s. 23-24.
13. Pravilnik o tehničko-zaštitnim i drugim mjerama za čuvanje bibliotečke gradje.- "Službeni list" SR BiH, br. 5/1979.
14. Projekcija razvoja bibliotekarstva u SR Srbiji od 1971-1980 i program razvoja bibliotekarstva od 1971-1975.- Bibliotekar, br. 6/1971, str. 685-751
15. Protić Žarko: O zavičajnoj bibliografiji. - Žajednica biblioteka, 1975, 1-2, str. 38-47.
16. Ristić, Stana: Zavičajne zbirke u narodnim bibliotekama.- Bibliotekar, br. 3/1970, str. 239-244.
17. Ristić, Stana: Zavičajni fond u Biblioteci Matice srpske.- Matična biblioteka, br. 7-8/1965, str. 53-62

18. Stojanović, Miloš: Priručnik za prikupljanje i obradu zavičajne gradje.- Beograd, 1978.
19. Subašić Nada: Zavičajne zbirke u bibliotekama Srema.- Savremena biblioteka, 1976, 3, 51-57.
20. Uputstva za formiranje zavičajnih fondova.- Sofija: Narodna biblioteka "Kiril i Metodij", Naučno-metodsko odeljenje, 1965.
21. Uputstva za rad zavičajnog odjeljenja narodne biblioteke u Mostaru
22. Vuković - Mottl, Srna: Zavičajna zbirka.- Vjesnik bibliotekara Hrvatske, br. 1-4/1975, str. 17-24
23. Zakon o bibliotečkoj djelatnosti.- "Službeni list" SR BiH, br. 14/1978
24. Zakon o dostavljanju štampanih stvari određenim organizacijama udruženog rada.- "Službeni list" SR BiH, br. 10/1978.

S A D R Ž A J

	broj strane
Zadaci i značaj zavičajne zbirke.....	1
Sadržaj zavičajne zbirke.....	2
Teritorijalni opseg zavičajne zbirke.....	4
Vrste bibliotečke gradje u zavičajnoj zbirci.....	5
Nabavna politika zavičajnih zbirki.....	7
Obrada i smještaj zavičajnog fonda.....	14
Zaštita zavičajne gradje.....	16
Informacioni instrumenti.....	17
Informaciono-propagandna djelatnost.....	19
Organizovanje rada na zavičajnim zbirkama.....	20
Zavičajna bibliografija.....	26
Literatura.....	33